

Dr. Áder János
Köztársasági Elnök
Köztársasági Elnöki Hivatal
1536 Budapest,
Pf. 227

Tisztelt Köztársasági Elnök Úr!

Alulírott szervezetek és szakemberek az értelmi fogyatékossgal és pszicho-szociális fogyatékossgal élő emberek jogainak és érdekeinek védelmében dolgozunk és céljaink között fontos szerepet tölt be a fogyatékossgal élő emberek cselekvőképességével, a gondnokság rendszerével kapcsolatos jogi szabályozás és joggyakorlat előmozdítása. Jelen beadványunkban aggodalmunkat fejezzük ki amiatt, hogy a T/7971. számú törvényjavaslat alapján elfogadott Polgári Törvénykönyvről szóló törvény nem szakít a fogyatékossgal élő emberek alaptalan jogkorlátozását konzerváló „teljesen korlátozó gondnokság” jogintézményével.

Az Országgyűlés 2013. február 11-i ülésnapján a T/7971. számú törvényjavaslat alapján elfogadta a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényt (a továbbiakban: új Ptk), amelynek a „teljesen korlátozó gondnokság” intézményének (2:21-2:22 §§) alaptörvény-ellenességére vonatkozóan foglaljuk össze érveinket és kérjük, hogy Magyarország Alaptörvénye 6. cikkének (4) bekezdésében meghatározott felhatalmazása alapján, küldje meg az új Ptk-t az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak.

Álláspontunk szerint az új Ptk. „teljesen korlátozó gondnokságra” vonatkozó szakaszai, valamint az új Ptk-nak az ezen jogintézményre épülő egyéb rendelkezései sértik az Alaptörvény

Q) cikk (2) bekezdését;

I. cikk (3) bekezdését;

II. cikkét.

1. Alaptörvény Q cikk (2) bekezdésének sérelme – Pacta sunt servanda

1.1. A belső jog és a nemzetközi jog viszonyára vonatkozóan az Alaptörvény Q cikk (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”

A *Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló ENSZ Egyezmény* (a továbbiakban: Egyezmény), Magyarország Alaptörvénye Q cikk (3) bekezdésének értelmében, a 2007. évi XCII. törvényben történt kihirdetésével a magyar jogrendszer részévé vált.

Az Alkotmánybíróság a 61/2011. (VII.13.) AB határozatában rámutatott arra, hogy „[a] nemzetközi szerződésbe foglalt alapelvek és a nemzeti alkotmányos rendszerek összhangját [...] biztosítani kell, akár dualista, vagy akár monista álláspontra helyezkedik az állam alkotmányos berendezkedése. A választott megoldás nem változtat azon a követelményen, hogy az állam nemzetközi jogi kötelezettségei és belső joga együtt érvényesüljön és összhangban legyen, hiszen valójában eleve jogi szimbiózisban, 'együttlétezésben' vannak a nemzetközi szerződések elfogadása, kihirdetése és az emberi jogok további belső szabályozása szempontjából. Az államnak a belső jogát — amennyiben az adott szabályozási területen vannak odavágó,

irányadó, akár szokásjogi, akár szerződésbe foglalt nemzetközi jogi kötelezettségei is — az utóbbiakkal összhangban kell megalkotnia és értelmeznie.”¹

1.2. Az új Ptk 2:21-2:22 §§ értelmében azok a fogyatékossgal élő személyek, akik cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság (a hatályos Ptk terminológiája értelmében: cselekvőképességet kizáró gondnokság) alatt állnak az Egyezmény céljával ellentétben, nem gyakorolhatják emberi jogaikat és alapvető szabadságaikat. Az Egyezmény 1. cikke értelmében az „Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása.” A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikkének (1) bekezdése pedig előírja, hogy „[a] szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni.”

Az Egyezmény 12. cikke a (2) bekezdésben megkívánja a részes államoktól, hogy elismerjék: „a fogyatékossgal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog- és cselekvőképesség.” Az Egyezmény a (3) bekezdésben további kötelezettséget is támaszt: „A részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességének gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség hozzáférhetővé váljon.”²

Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság), 2012. szeptember 20-21-én vizsgálta Magyarország országjelentését és a 12. cikk kapcsán tett záró észrevételeiben egyértelműen arra hívta fel Magyarországot, hogy a helyettes döntéshozatalra épülő „teljesen korlátozó gondnokság” intézményét szüntesse meg:

„A Bizottság tudomásul veszi a tényt, hogy a Részes állam erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy harmonizálja nemzeti jogszabályait az Egyezmény 12. cikkével. A Bizottság üdvözli az új Polgári Törvénykönyv előkészítésében megjelenő, a támogatott döntéshozatal biztosítására vonatkozó terveket. A Bizottság azonban aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy az új Polgári Törvénykönyv tervezete továbbra is lehetővé teszi helyettes döntéshozatali rendszer fenntartását módosított formában. A Bizottság aggodalmát fejezi ki amiatt is, hogy az új Polgári Törvénykönyv előkészítésének folyamata során nem született részletes és megvalósítható keret az Egyezmény 12. cikkének előírásaival összhangban lévő, a cselekvőképesség gyakorlását lehetővé tevő támogatott döntéshozatallal kapcsolatosan.

A Bizottság javasolja, hogy a Részes állam használja fel hatékonyan a jelen felülvizsgálati folyamatot a Polgári Törvénykönyvvel és a kapcsolódó jogszabályokkal összefüggésben és tegyen azonnali lépéseket a gondnokság intézményétől való eltérés irányában, annak érdekében, hogy a helyettes döntéshozataltól elmozduljon a támogatott döntéshozatal felé, mely tiszteletben tartja a személy autonómiáját, akaratát és választásait és teljes összhangot teremt az Egyezmény 12. cikkével. Mindez magában foglalja az egyén jogának tiszteletben tartását, hogy saját maga tájékozott beleegyezését adja vagy visszavonja orvosi kezeléssel kapcsolatosan, hogy gyakorolja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez való jogot, a választójogot, a házasságkötéshez való jogot, a munkához való jogot és a jogot, hogy lakóhelyét

¹ 61/2011. (VII.13.) AB határozat V.2.2. pont.

² A 12. Cikk értelmezésével kapcsolatosan:

Amita Dhanda: *Legal Capacity in the Disability rights convention: Stranglehold of the past or lodestar for the future?* In: Syracuse Journal of International Law & Commerce. Vol. 34:429.

Magyar nyelven: Gombos Gábor és munkatársai: *Bizonnyítási kísérlet és kommentár a 12. cikkelyhez, avagy a cselekvőképesség problémája.* Fogyatékossgal és társadalom, 2009/1. 49-55.

megválassza. A Bizottság javasolja továbbá a Részes államnak, hogy egyeztetve és együttműködve a fogyatékossgal élő személyekkel és képviseleti szervezeteikkel, tartson a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességének elismeréséről és a támogatott döntéshozatal mechanizmusairól szóló képzést nemzeti, regionális és helyi szinten minden érintett személy számára, ideértve a közszolgálati tisztviselőket, bírakat és szociális munkásokat.”³

A Bizottság arra kéri Magyarországot, hogy 12 hónapon belül – tehát 2013 szeptemberéig – írásban számoljon be az ezen ajánlásban megfogalmazottaknak való megfelelés érdekében meghozott intézkedésekről.⁴

A Bizottság tehát az Egyezmény 12. cikkének értelmezése során egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy az Egyezményben foglalt kötelezettségek és Magyarország belső joga között inkonzisztencia feszül, melyet a koherencia megteremtésével minél hamarabb fel kell oldani, ami a jelen esetben a „teljesen korlátozó gondnokság” eltörlését jelenti.

Habár a 61/2011. (VII.13.) AB határozat hangsúlyozta, hogy „[a] pacta sunt servanda elvéből [Alkotmány 7. § (1) bekezdés, Alaptörvény Q. cikk (2)-(3) bekezdés] következően (...) az Alkotmánybíróságnak akkor is követnie kell a strasbourgi joggyakorlatot, az abban meghatározott alapjogvédelmi szintet, ha saját megelőző, „precedens-határozataiból” ez kényszerűen nem következne,” az Emberi Jogok Európai Bírósága idevonatkozó joggyakorlatának elemzésére az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdése vonatkozásában kerül sor.

2. Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének sérelme – Alapvető jogok korlátozása

2.1. Az alapvető jogok korlátozhatósága tekintetében az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése előírja, hogy „...[a]lapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” Ez az alaptörvényi rendelkezés az Alkotmánybíróság által kidolgozott szükségességi-arányossági teszt megfogalmazása. A 30/1992. (V. 26.) AB határozat ennek kapcsán mutatott rá arra, hogy „[a]z állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”

Az Alkotmánybíróság a 39/2007. (VI. 20.) AB határozatban akként fogalmazta meg a szükségességi-arányossági tesztet, hogy „az alapjogot korlátozó szabályozás akkor alkotmányos, ha alkalmas valamely legitim jogalkotói cél elérésére, továbbá megfelel a szükségesség és arányosság követelményeinek. Az emberek egyes alapvető jogainak korlátozásához legitim cél lehet mások alapvető jogainak védelme [...], továbbá az állam intézményes (objektív) alapjog-

³ ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága Záró Észrevételei Magyarországgal kapcsolatban (CRPD/C/HUN/CO/1), 25-26. bekezdés. (Kiemelés tőlünk)

⁴ CRPD/C/HUN/CO/1, 56. bekezdés.

biztosítási kötelezettsége, valamint egyes alkotmányos közcélok érvényesítése [...]. Az állam csak abban az esetben korlátozhatja az alapjogokat, ha a legitim célok védelme más módon nem érhető el. „Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát szükséges, hogy a korlátozás megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyenek egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni.”

2.2. A teljesen korlátozó gondnokságnak az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján történő vizsgálata kapcsán – feltéve, hogy az ezen jogintézménnyel járó jogkorlátozások alkalmasak lehetnek valamely *legitim jogalkotói cél*, így például mások alapvető jogainak védelmének elérésére – meg kell válaszolnunk azt a kérdést, hogy szükséges-e ezen jogintézmény és az erre épülő automatikus jogfosztások fenntartása. Itt kell hangsúlyoznunk, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlatában a szükségesség egyben elkerülhetetlenséget is jelent, hiszen, amint a fentebb idézett 30/1992. (V. 26.) AB határozat rámutatott „az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog vagy szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el.” A cselekvőképességet kizáró/teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés és az ezzel automatikusan együtt járó alapjogkorlátozások sora véleményünk szerint nem szükséges és nem elkerülhetetlen feltétele annak, hogy az állam eleget tegyen bármely jogalkotói céljának. A teljesen korlátozó gondnokság olyan területeken is elvonja az ilyen típusú gondnokság alá helyezett személytől a jogai gyakorlásának lehetőségét, ahol ennek szükségességét senki sem vizsgálta. Példának okáért, az új Ptk. 4:195 § (1) bek a) pontja értelmében „[s]zünetel a szülői felügyeleti jog, ha a szülő cselekvőképtelen,” ezért a Bíróság nem is fogja vizsgálni a gondnokság alá helyezés során, hogy az illető személy valóban képtelen-e arra, hogy szülői feladatainak eleget tegyen. Egy további példa a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényből, melynek 49. §-a értelmében:

„(1) A perben mint fél személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, akinek a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképessége van (...) (perbeli cselekvőképesség).

2) Ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége (...), nevében törvényes képviselője jár el.”

Az általános jellegű jogkorlátozásokkal járó cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság mozgatórugója az a feltevés, hogy az ilyen hatályú gondnokság alá helyezett személyek olyan súlyos fogyatékossgal élő emberek, akik esetében semmi szükség sincs arra, hogy egyéni mérlegelés tárgyává tegyék bármely alapjoguk korlátozásának szükségességét, elkerülhetetlenségét. Rá kell azonban mutatnunk, hogy a *Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló ENSZ Egyezmény* rendelkezéseiből, valamint az *ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága* záró észrevételeiből egyértelműen következik, hogy a tudomány jelenlegi állása szerint a teljesen korlátozó gondnokság-jellegű jogintézmények létjogosultsága nem tartható. Véleményünk szerint, az Emberi Jogok Európai Bíróságának a *Ferrazzini kontra Olaszország*⁵ ügyben tett észrevétele, miszerint „[a]z Egyezmény egy élő eszköz, amelyet a jelenkor körülményei között kell értelmezni (...)”⁶ a jelen esetben is irányadó.

Ezt támasztja alá az a tény, hogy több európai országban is eltörölték a cselekvőképesség teljes korlátozásával/kizárásával illetve az ezzel járó gondnokság alá helyezést. Jelenleg is több európai ország készít elő, illetve fogadott már a cselekvőképesség kizárását meg nem engedő jogi szabályozást. Meglátásunk szerint a teljesen korlátozó gondnokság intézménye az arányosság

⁵ 44759/98. sz. kérelem, 2001. július 12-i döntés.

⁶ *Ferrazzini kontra Olaszország* 26. bekezdés.

követelményének sem felel meg, hiszen – amint azt már kifejtettük – az ilyen jellegű gondnokság alá helyezendő emberek széleskörű, automatikus jogfosztását eredményezi, melynek elérni kívánt előnyei aránytalanul kisebbek, mint az abból fakadó esetleges hátrányok. Másképpen fogalmazva, a teljesen korlátozó gondnokság egy olyan paternalista szemléletmódra épülő, rugalmatlan maradványa a hatályos Polgári Törvénykönyvnek, amely indokolatlanul súlyosan avatkozik bele az érintettek magánéletébe, döntési szabadságába.

Ezt az érvrendszert támasztja alá az a tény, hogy Súlyom László volt köztársasági elnök, amikor a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló törvényt* 2009. december 22-én visszaküldte megfontolásra az Országgyűlésnek, visszaküldő levelében kiemelte, hogy „a Ptk. üdvözlendő újításokat is tartalmaz, mint például a cselekvőképesség szabályozásának új alapokra helyezése.” Az Alkotmánybíróság a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény* egyes rendelkezései alkotmányellenességének vizsgálata során rámutatott, hogy „[b]ár az Alkotmánybíróság nem vizsgálja a cselekvőképességre vonatkozó, *tagadhatatlanul alapjogi megközelítésre alapozó új szabályozás* érdemét, ebben a körben különösen figyelembe kell venni, hogy az új Ptk. cselekvőképességre vonatkozó szabályozása alapvetően új szemléletet és megközelítést kíván bevezetni (nagykorúak esetében tagadja a belátási képesség hiányának, illetve korlátozottsága általános voltának a lehetőségét; lényegében megszűnik a kizáró gondnokság jogintézménye, az általános érvényű gondnokság alá helyezés, a gondnok törvényes képviselői minősége). [...] Mindezek a változások – jóllehet összességében a nem teljesen cselekvőképes nagykorú személy önrendelkezési jogának erősítése irányába hatnak – oly módon hátrítanak fokozott kockázatot a címzettek (különösen a gondnokokra, a támogató személyre és a gondnokolt személyekkel magánjogi viszonyba kerülő más személyekre), hogy a megismerés és a felkészülés megfelelő lehetőségének hiánya sérelmet okozhat az érintettek számára a jognyilatkozataik megtételénél.”⁷

Összegezve, az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek találta a megfelelő felkészülési idő hiányát, azonban elismerte, hogy a cselekvőképességet kizáró gondnokság eltörlését is magában foglaló szabályozás *tagadhatatlanul alapjogi megközelítésre alapoz* és az érintett személyek önrendelkezési jogának erősítése irányába hat.

2.3. Fenti érvelést alátámasztandó, fontos megvizsgálunk az Emberi Jogok Európai Bíróságának ide vonatkozó gyakorlatát. Mielőtt azonban ezt megtesszük hangsúlyoznunk kell, hogy a 61/2011. (VII.13.) AB határozat rámutatott arra, hogy „[a] pacta sunt servanda elvéből [Alkotmány 7. § (1) bekezdés, Alaptörvény Q. cikk (2)-(3) bekezdés] következően (...) az Alkotmánybíróságnak akkor is követnie kell a strasbourgi joggyakorlatot, az abban meghatározott alapjogvédelmi szintet, ha saját megelőző, „precedens-határozataiból” ez kényszerűen nem következne.”

A *Shtukurov kontra Oroszország*⁸ ügyben a Bíróság kifejtette, hogy a cselekvőképesség teljes megvonására irányuló döntés aránytalan eszköz a törvényes cél elérése érdekében.⁹ A 8. cikk sérelmének vizsgálata során, a cselekvőképesség megvonásával kapcsolatosan a Bíróság megállapította, hogy a kérelmező magánéletébe való beavatkozás nagyon súlyos volt. A cselekvőképesség megvonását követően a kérelmező az élet majdnem minden területén teljesen

⁷ 51/2010. (IV. 28.) AB határozat. (Kiemelés tőlünk)

⁸ 44009/05. sz. kérelem, 2008. március 27-i döntés.

⁹ *Shtukurov kontra Oroszország* 86. bekezdés.

függővé vált a gondnokától.¹⁰ A Bíróság végül a 8. cikk sérelmét állapította meg a cselekvőképesség teljes megvonását illetően.

A *Kruskovic kontra Horvátország*¹¹ ügy egyértelműen és megkérdőjelezhetetlenül szemlélteti, hogy a cselekvőképesség megvonása miként eredményezi alapvető jogok automatikus megvonását és a strasbourgi Bíróságnak ezzel kapcsolatos állásfoglalását. Ebben az ügyben a kérelmezőt megfosztották cselekvőképességétől. A kérelmezőnek kislánya született, és a gyermek anyjának beleegyezésével apasági nyilatkozatot tett. Ezt követően a kérelmező, mint a gyermek apja, bejegyzésre került, azonban amikor az anyakönyvi hivatal értesült arról, hogy a kérelmezőt megfosztották a cselekvőképességétől, kezdeményezték a kérelmező apaként történt bejegyzésének törlését. A Bíróság az ügyben megállapította a 8. cikk sérelmét, mivel a kérelmező számára lehetetlen volt apaságának elismertetése a nemzeti jog rendelkezései értelmében annak okán, hogy cselekvőképességét elveszítette.¹² A horvát Kormány érvelésével szemben a Bíróság nem tudta elfogadni, hogy ez a helyzet akár az apának, akár a gyermeknek a legjobb érdekét szolgálta volna.¹³

Itt kell megjegyeznünk, hogy az új Ptk 4:114. § (1) bekezdése értelmében „[a]z apaság megállapítása iránt a pert a jogosultnak személyesen kell megindítania.” A (3) bekezdés azonban előírja, hogy „[h]a a jogosult cselekvőképtelen, a pert nevében a gyámhatóság hozzájárulásával törvényes képviselője indíthatja meg.” A *Kruskovic kontra Horvátország* ügyben hozott döntés fényében az új Ptk szabályozása az Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközik.

A *Kiss kontra Magyarország*¹⁴ ügyben a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett kérelmező választójogának a gondnokság alá helyezéssel történő *automatikus* elvesztését sérelmezte. A Bíróság az ítéletében kimondta az Egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvének, a szabad választásokhoz való jogról rendelkező 3. cikkének a sérelmét, rámutatva, hogy a Bíróság „azt nem tudja elfogadni, hogy a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt álló személyek abszolút, tényleges belátási képességüktől független eltiltása a választásoktól a mérlegelési jogkör még elfogadható terjedelmébe tartozik. [...] Továbbá, ha az alapvető jogok valamely korlátozása a társadalom olyan, különösen sérülékeny csoportját érinti, amely – mint a mentális fogyatékosokkal élők – a múltban jelentős megkülönböztetést szenvedett, akkor az állam mérlegelési jogköre lényegesen szűkebb, s nagyon súlyos indokoknak kell fennállniuk a szóban forgó korlátozások alátámasztására. [...] Ennek a megközelítésnek, amely bizonyos besorolást per se megkérdőjelez, az az indoka, hogy az ilyen csoportok történetileg tartós következményekkel járó, társadalmi kirekesztést eredményező előítéletnek voltak kitéve. Az ilyen előítélet olyan sablonos jogalkotást vonhat maga után, amely megtiltja képességeik és szükségleteik egyedi mérlegelését.”¹⁵

Bár jelen ügyben a kérelmező a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személyek választójogát érintő automatikus, általános tiltás eredményeként veszítette el választójogát, a Bíróság minden bizonnyal hasonló álláspontra helyezkedett volna a cselekvőképességet kizáró/teljesen korlátozó gondnokság kapcsán is, hiszen ebben az esetben szintén automatikusan, általános tiltás eredményeként veszítette volna el az illető személy a választójogát az ügyben meghozott ítéletkor hatályban lévő Alkotmány 70. § (5) bekezdése

¹⁰ U. o. 90. bekezdés.

¹¹ 46185/08. sz. kérelem, 2011. június 21-i döntés.

¹² *Kruskovic kontra Horvátország* 33. bekezdés.

¹³ U. o. 41. bekezdés.

¹⁴ 38832/06. sz. kérelem, 2010. május 20-i döntés.

¹⁵ *Kiss kontra Magyarország* 42. bekezdés

értelmében. Ebben a kérdésben a jogalkotó is hasonlóan gondolkodott, amikor az Alaptörvény XXIII. cikk (6) bekezdésében azt írta elő, hogy [n]em rendelkezik választójoggal az, akit (...) belátási képességének korlátozottsága miatt a bíróság a választójogból kizárt." Másképpen fogalmazva, a jogalkotó eltörölte a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló személyek esetében is a választójog automatikus, bármiféle bírói vizsgálatot nélkülöző megvonását.¹⁶

Az *X és Y kontra Horvátország*¹⁷ ügyben Bíróság aggodalmát fejezte ki a cselekvőképesség kizárásával kapcsolatosan és rámutatott, hogy „[h]a valakit megfosztanak a cselekvőképességétől, az komoly következményekkel jár. Az illető személy nem képes semmilyen jognyilatkozat megtételére és ez a függetlenségétől való megfosztását eredményezi a jog minden területén. Az ilyen személyek olyan helyzetbe kerülnek, ahol másoktól függ, hogy születik-e döntés a magánéletük legkülönbözőbb területeit illetően, mint például, hogy hol éljenek vagy hogy miként rendelkezzenek a tulajdonukkal és a bevételeikkel. Az ilyen helyzetbe került embereket számos joguktól megfosztják vagy jogaikban korlátozzák őket. Például, az ilyen személy nem végrendelkezhets, nem vállalhat munkát, nem köthet házasságot és nem létesíthet olyan kapcsolatot, amely jogi státuszával kapcsolatos következményekkel jár, etc.”¹⁸

Itt fontos rámutatnunk, hogy a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság számos jog gyakorlását teszi lehetetlenné a magyar jogban is annál fogva, hogy az illető személyt ilyen hatályú gondnokság alá helyezik. Amint arra az 51/2010. (IV. 28.) AB határozat is rámutatott, „az új Ptk. Második Könyve részben – a cselekvőképesség szabályait illetően – átszövi a régi, eredetileg más fogalmi rendszerre épült Ptk. (dologi jogi, kötelmi, öröklési) szabályait, de – az új Ptk. 1:2. § (2) bekezdése folytán – szinte az egész jogrendszert is.” Az új Ptk. 2:22. § (1) bekezdése értelmében „[a] cselekvőképtelen nagykorú jognyilatkozata semmis, nevében gondnoka jár el.” Ez a rendelkezés képezi alapját annak, hogy maga az új Ptk, a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezett személyeket automatikusan, bármiféle bírói vagy egyéb mérlegelés nélkül az alábbiak tekintetében fosztja meg jogaik (önálló) gyakorlásától:

- Az új Ptk. 2:54. § (2) bekezdése a személyiségi jogok érvényesítésével összefüggésben akként rendelkezik, hogy „[a] cselekvőképtelen személyiségi jogainak védelmében törvényes képviselője léphet fel.”
- Az új Ptk. 3:19 §-a – bár explicit módon nem mondja ki, de – implicite magában foglalja, hogy jogi személy vezető tisztségviselője cselekvőképtelen személy nem lehet.
- Az új Ptk. 3:23 §-a – bár explicit módon nem mondja ki, de – implicite magában foglalja, hogy jogi személy felügyelőbizottságának tagja cselekvőképtelen személy nem lehet.
- Az új Ptk. 4:10 § (1) bekezdése értelmében „[é]rvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt állt.”
- Az új Ptk. 4:23 § (3) bekezdése a házasság felbontása iránti per kapcsán akként rendelkezik, hogy „[h]a a házastárs cselekvőképtelen, a pert nevében a gyámhatóság hozzájárulásával törvényes képviselője indíthatja meg.”

¹⁶ Meg kell azonban jegyezni, hogy a választójoggal összefüggésben mind az ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága, mind pedig az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala egyértelművé tette, hogy a fogyatékosággal élő emberek választójoga akkor sem korlátozható, ha arra, például, gondnokság alá helyezési eljárás során, egyedi bírói döntés alapján kerül sor, mivel ez fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetést valósít meg. Ezzel kapcsolatosan lásd:

ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága Záró Észrevételei (CRPD/C/HUN/CO/1), Magyarország, 45-46. bekezdés.

Thematic study by the Office of the United Nations High Commissioner for human Rights on participation in political and public life by persons with disabilities (A/HRC/19/36) 29-30 és 70. bekezdések

¹⁷ 5193/09. sz. kérelem, 2011. november 3-i döntés

¹⁸ *X és Y kontra Horvátország* 90. bekezdés

- Az új Ptk. 4:87. § (1) bekezdése értelmében „[k]ét nem cselekvőképtelen nagykorú személy közösen nyilatkozhat a közjegyző előtt élettársi kapcsolatuk tényének fennállásáról, és kérhetik nyilatkozatuk nyilvántartásba vételét.”
- A cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezett személyek nem rendelkeznek végintézkedési képességgel, tehát még közvégrendeletet sem tehetnek, és nem köthetnek öröklési szerződést, valamint a halál esetére szóló ajándékozás lehetőségével sem élhetnek.
- Az új Ptk. 4:114 § (3) bekezdése az apaság megállapítása iránti per kapcsán akként rendelkezik, hogy „[h]a a jogosult cselekvőképtelen, a pert nevében a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselője indíthatja meg.”
- Az új Ptk. 4:119 § (3) bekezdése az apaság vélelmének megtámadása kapcsán akként rendelkezik, hogy „[h]a a jogosult cselekvőképtelen, a pert nevében a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselő indíthatja meg.”
- Az új Ptk. 4:126 § (3) bekezdése az anyasági per kapcsán akként rendelkezik, hogy „[h]a a jogosult cselekvőképtelen, a pert nevében a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselője indíthatja meg.”
- Az új Ptk. 4:130. § (1) bek értelmében „[ö]rökbefogadó az a huszonötödik életévét betöltött, cselekvőképes személy lehet, aki (...)”
- Az új Ptk. 4:136. § (1) bekezdés c) pontja értelmében „[n]incs szükség az örökbefogadáshoz annak a szülőnek a hozzájárulására, aki nem kiskorúság miatt cselekvőképtelen.” Ugyanezen szakasz (2) bekezdés a) pontja alapján „nincs szükség az örökbefogadáshoz az örökbefogadó házastársának hozzájárulására, ha a házastárs cselekvőképtelen (...)”
- Az új Ptk. 4:154. § (3) bek értelmében „[a] cselekvőképtelen személy helyett az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatokat törvényes képviselője teheti meg (...)”
- Az új Ptk. 4:195 § (1) bek a) pontja értelmében „[s]zünetel a szülői felügyeleti jog, ha a szülő cselekvőképtelen.”
- Az új Ptk. 4:202 § (2) bekezdése a szülői felügyeleti jog megszüntetése és visszaállítása iránti per kapcsán akként rendelkezik, hogy „[a] cselekvőképtelen szülő és gyermek nevében a pert a gyámhatóság hozzájárulásával a törvényes képviselő indíthatja meg.”
- Az új Ptk. 4:242. § (1) bek a) pontja értelmében „[n]em rendelhető gyámul az a személy, aki cselekvőképességet érintő gondnokság alatt áll.”
- Az új Ptk. 7:18. § (1) bek b) pontja értelmében „[í]rásbeli magánvégrendelet tanúja nem lehet olyan személy, aki (...) cselekvőképtelen nagykorú (...)”

Összességében azt a megállapítást tehetjük, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának a gondnokság alá helyezéssel járó automatikus jogkorlátozásokat vizsgáló joggyakorlata egyértelműen a teljesen korlátozó típusú gondnoksági rendszerek eltörlésének szükségessége irányába mutat.

Fentiekben kifejtettekre való tekintettel idézhetjük *Lenkovics Barnabást*, aki az állampolgári jogok országgyűlési biztosaként az OBH 3360/2003. számú ügyben tett jelentésében hangsúlyozta, hogy „a fogyatékos személyek abban érdekeltek, hogy cselekvőképességüket ne, vagy csak korlátozottan szűkítsék.”

3. Alaptörvény II. cikkének sérelme – Az emberi méltósághoz való jog

3.1. Az Alaptörvény II. cikke értelmében „[a]z emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz...” Az Alkotmánybíróság értelmezésében „a méltóság az emberi léttel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. [...] Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen,

aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.”¹⁹ Az alkotmánybíróági gyakorlat rámutat, hogy az emberi méltósághoz való jog az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekinthető. „A modern alkotmányok, illetve alkotmánybíróági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezi meg: pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként.”²⁰

Sólyom Lászlónak a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleménye rámutat, hogy „[a]z emberi méltósághoz való jognak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat és nem válik eszközzé vagy tárggyá. Ezt fejezi ki egyébként az – az Alkotmánybíróság által is osztott felfogás –, hogy az emberi méltósághoz való jog 'anyajog', mindig újabb szabadságjogok forrása, amelyekkel az önrendelkezés szféráját folyamatosan biztosítjuk az (állami) szabályozással szemben. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs 'érinthetetlen' lényegük. [...] A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. [...] Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valósított meg az emberi lehetőségéből és miért annyit.”

3.2. A Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól Szóló ENSZ Egyezmény fentebb hivatkozott 1. cikke mellett az általános alapelvekről szóló 3. cikk az első helyen említi a „veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tiszteletét, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét.” Az Alkotmánybíróság elemzett gyakorlatába ütközően, a cselekvőképességüktől megfosztott embereket személy voltuktól és emberi méltóságuktól fosztják meg, hiszen a cselekvőképességet teljesen korlátozó/kizáró gondnokság jogintézménye *automatikus jogkorlátozásokra épül*²¹ amely számos alapvető jog szükségtelen és aránytalan korlátozását jelenti, ideértve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogot, az önrendelkezés szabadságához való jogot, az általános cselekvési szabadságot, avagy a magánszférához való jogot.²² Erre hívta fel a figyelmet többek között *Thomas Hammarberg*, az Európa Tanács volt emberi jogi biztosja is, amikor rámutatott arra, hogy „Európában az a tendencia, hogy szinte rutinszerűen nyilvánítanak pszicho-szociális és értelmi fogyatékosággal élő embereket cselekvőképtelennek és helyezik őket gondnokság alá. [...] Emlékeznünk kell, hogy nagy különbség van a között, hogy megfosztunk valakit a saját életét érintő döntések meghozatalához való jogtól és a között, hogy biztosítjuk számára a 'támogatáshoz való hozzáférést’²³. Az előbbi a fogyatékosággal élőket a kezelés, a jótékonyság és félelem tárgyának tekinti, az utóbbi viszont a fogyatékosággal élő személyt a döntéshozatal középpontjába helyezi

¹⁹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

²⁰ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

²¹ Ezzel kapcsolatos elemzések:

Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. PhD Értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2011. Miskolc.

Gurbai Sándor: *Autonómia, akarat, választás. A cselekvőképesség szabályozása az Új Polgári Törvénykönyv tervezetében*. In: Jogtudományi Közöny, 67. évf. 6. sz./2012. 249.260. old.

Mental Disability Advocacy Center: *Gondnokság és emberi jogok Magyarországon. A gondnokság jogintézmények és gyakorlatának elemzése*. MDAC, 2007.

²² V. ö. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

²³ V. ö. Egyezmény 12(3) bekezdés

és az emberi jogok teljes spektrumára jogosult *alanyként* kezeli.”²⁴ A cselekvőképességet teljesen korlátozó típusú jogintézmények elveszik az érintett személytől azt a lehetőséget, hogy saját életét érintő döntéseket – akár segítség igénybevételével²⁵ is – meghozzon. Ennek az a következménye, hogy a gondnokolt képességei visszafejlődnek, hiszen nem gyakorolhatja azokat. Ez pedig azt eredményezi, hogy fogyatékoságát még súlyosabbnak ítéli meg a társadalom. A kevésbé korlátozó alternatívák használatával azonban a fogyatékosággal élő személy – a súlyos fogyatékosággal élő személy is – esélyt kap arra, hogy képességeit ne csak szinten tartsa, hanem fejlessze is, hiszen a mindennapi és az egész életét meghatározó döntések nem nélküle, a képességeinek, értékrendjének etc. figyelembe vétele nélkül születnek meg, hanem egyre inkább ő maga lesz döntései középpontjában.

Mindezek alapján tehát megállapítható, hogy emberi méltóság sérelméhez vezet az a jogi szabályozás, amely automatikus jogmegvonásokkal operálva, indokolatlanul súlyosan avatkozik bele az érintettek magánéletébe, döntési szabadságába és ezzel pusztá tárgyakká alacsonyítja őket.

3.3. Az itt kifejtetteket felismerve törölték el a cselekvőképességet kizáró gondnokság/a cselekvőképesség teljes korlátozására épülő gondnokság típusú jogintézményeket Európa több országában is, így Németországban, az Egyesült Királyságban, Svédországban. Csehországban 2012. február 20-án a köztársasági elnök aláírta a Parlament által elfogadott új Polgári Törvénykönyvet, mely bevezeti a támogatott döntéshozatal és az előzetes jognyilatkozat jogintézményét és eltörli a cselekvőképességet kizáró gondnokságot. Az új cseh Ptk. a cselekvőképesség korlátozását, mint végső eszközt engedi használni a visszaélések hatékony megelőzését segítő rendelkezések alkalmazása mellett.²⁶ Lettországon 2012. november 28-án a parlament új cselekvőképességi szabályozást fogadott el, melynek értelmében a Lett jogrendszer nem fogja tartalmazni a cselekvőképesség kizárásának lehetőségét. Mivel a jelenlegi szabályozás a cselekvőképesség korlátozását csak és kizárólag alkoholbetegek és kábítószer-használók esetében engedi meg, az új rendelkezések értelmében a cselekvőképesség korlátozására értelmi és pszicho-szociális fogyatékosággal élő emberek esetében is sor kerülhet majd. Ezen esetben a gondnok és a gondnokolt közösen hozzák meg a döntéseket és tesznek jognyilatkozatokat. Hasonló rendelkezést tartalmazott hazánkban a hatályba nem lépett, a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény*, amely nem tartalmazta a cselekvőképességet kizáró gondnokság jogintézményét. Bulgáriában, 2012 márciusában az Igazságügyi Minisztérium létrehozott egy munkacsoportot a cselekvőképességi jogreform előkészítésére és a minisztérium honlapján közzétett koncepció²⁷ nem ismeri a cselekvőképesség kizárásának lehetőségét, sem hasonló jogintézményt. Moldovában, 2012 decemberében a parlament elfogadta a módosított Nemzeti Emberi Jogi Akciótervet 2011-2014-re vonatkozóan, melynek 9.4. pontja értelmében a 2013-2014-es időszakban módosítani kell a Polgári Törvénykönyvet és mindazon jogszabályokat, melyek szerepet játszanak a cselekvőképességet kizáró gondnokság megszüntetése és a támogatott döntéshozatal bevezetése érdekében.

²⁴ Thomas Hammarberg: *Persons with mental disabilities should be assisted but not deprived of their individual human rights.* http://www.coe.int/t/commissioner/viewpoints/090921_en.asp (Letöltés ideje: 2013. február 15.)

²⁵ Ez a segítség magában foglalja például a “támogatott döntéshozatal” lehetőségét, melyre vonatkozóan az új Ptk is tartalmaz rendelkezéseket. Azonban az ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága aggodalmát fejezte ki amiatt is, hogy „az új Polgári Törvénykönyv előkészítésének folyamata során nem született részletes és megvalósítható keret az Egyezmény 12. cikkének előírásaival összhangban lévő, a cselekvőképesség gyakorlását lehetővé tevő támogatott döntéshozattal kapcsolatosan.” (CRPD/C/HUN/CO/1, 25. bekezdés)

²⁶ Bővebben: <http://www.mdac.info/en/news/czech-republic-enacts-legal-capacity-law-reform> (Letöltés ideje: 2013. február 15.)

²⁷ A koncepciót 2012. november 10-én tették elérhetővé az Igazságügyi Minisztérium honlapján. Bolgár nyelven elérhető: <http://bit.ly/VhvHp8>

3.4. A házasságkötés szabadságához való jog sérelme

A házassággal összefüggésben az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése – csakúgy, mint korábbi Alkotmányunk 15. §-a, bár annál konkrétabb rendelkezésekkel – *intézményvédelmet* nevesít, deklarálva, hogy „Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját.” Azonban, a 22/1992. (IV. 10.) AB határozat rámutatott arra, hogy „[a] házasság intézményének alkotmányos védelme az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azt is jelenti, hogy az Alkotmány egyben garantálja a házasságkötés szabadságát. Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jog alkotmányos értelmezése során már több határozatában rámutatott arra, hogy az emberi méltósághoz való jog, mint az 'általános személyiségi jog' egyik megfogalmazása, magába foglalja az önrendelkezés szabadságához való jogot is [...]. Márpedig az önrendelkezési jog része a házasságkötés szabadságához való jog, így ez a jog az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján ugyancsak alkotmányos védelemben részesül.”

Az új Ptk 4:10 § (1) bekezdése értelmében „[é]rvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt állt.” Ez a szabályozás generális jogkorlátozást alkalmaz a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt állókkal szemben, feltételezve azt, hogy az ilyen típusú gondnokság alá helyezett egyetlen személy sem képes önkéntes elhatározást tenni annak tekintetében, hogy kíván-e és kivel házasságot kötni. Az új Ptk sérelmezett rendelkezése tehát azon az előfeltevésen alapul, hogy a teljesen korlátozó gondnokság alá helyezett személyek olyan súlyos fogyatékossgal élők emberek, akik esetében semmi szükség sincs arra, hogy egyéni mérlegelés tárgyává tegyék házasságkötésre irányuló elhatározásukat.

Itt kell rávilágítanunk arra, hogy a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló ENSZ Egyezmény 23. cikke (1) bek értelmében: „A részes államok minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés megszüntetéséért a házasság, a család, a szülői szerep és a rokoni kapcsolatok terén, másokkal azonos alapon, az alábbiak biztosítása céljából:

a) a házasság kötésére alkalmas korú fogyatékossgal élő személyeknek a házasságkötéshez és családalapításhoz való jogának elismerése a házasságot kötni szándékozó felek szabad és teljes egyetértése alapján.”

Amint arra fentebb már rámutattunk, az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága azt javasolta Magyarország Kormányának a 2012 szeptemberi felülvizsgálat alkalmával, hogy „a Részes állam használja fel hatékonyan a jelen felülvizsgálati folyamatot a Polgári Törvénykönyvvel és a kapcsolódó jogszabályokkal összefüggésben és tegyen azonnali lépéseket a gondnokság intézményétől való eltérés irányában, annak érdekében, hogy a helyettes döntéshozataltól elmozduljon a támogatott döntéshozatal felé, mely tiszteletben tartja a személy autonómiáját, akaratát és választásait és teljes összhangot teremt az Egyezmény 12. cikkével. Mindez magában foglalja az egyén jogának tiszteletben tartását, hogy saját maga tájékozott beleegyezését adja vagy visszavonja orvosi kezeléssel kapcsolatosan, hogy gyakorolja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez való jogot, a választójogot, a házasságkötéshez való jogot, a munkához való jogot és a jogot, hogy lakóhelyét megválassza. (...)”²⁸

²⁸ ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága Záró Észrevételei Magyarországgal kapcsolatosan (CRPD/C/HUN/CO/1), 26. bekezdés. (Kiemelés tőlünk)

Az Európai Emberi Jogi Bíróságnak a *Lashin kontra Oroszország*²⁹ ügyben meghozott ítélete – mindamellett, hogy a Bíróság nem tartotta szükségesnek a kérelmező panaszának külön vizsgálatát az Európai Emberi Jogi Egyezmény 12. cikkét illetően – „megállapítja, hogy a kérelmező azért nem volt képes házasságot kötni, mert ez egyike volt azon sok jogi következménynek, amelyek a cselekvőképtelenné válásának állapotából fakadtak. A Bíróság már megállapította, hogy ezen állapot fenntartása [...] az adott körülmények között aránytalan volt és megsértette az Egyezmény 8. cikkét [...]”³⁰

Összességében megállapítható, hogy az új Ptk-nak a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokságra vonatkozó rendelkezései az emberi méltósághoz való jog, illetve az abból levezetett házasságkötés szabadságához való jog sérelmét eredményezi, és mint ilyen, Alaptörvény-ellenes.

Összegzés

A fenti elemzés rámutat arra, hogy a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság intézménye ellentétes az Alaptörvény több rendelkezésével is, bár valamennyi alapvető jog sérelmére – területi korlátok miatt – nem tudtuk kitérni.³¹

Rá kívánunk mutatni, hogy az Európa Tanács korábbi Emberi Jogi Biztosa, *Thomas Hammarberg* is a cselekvőképességet teljesen korlátozó típusú jogintézmények eltörlését szorgalmazta a *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities*³² című állásfoglalásában.³³ Implicit módon ez jelenik meg *Lenkovics Barnabás* állásfoglalásában is, aki az állampolgári jogok országgyűlési biztosaként az OBH 3360/2003. számú ügyben tett jelentésében hangsúlyozta, hogy „a fogyatékos személyek abban érdekeltek, hogy cselekvőképességüket ne, vagy csak korlátozottan szűkítsék.” *Sólyom László* köztársasági elnök, amikor a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló törvényt* 2009. december 22-én visszaküldte megfontolásra az Országgyűlésnek, visszaküldő levelében kiemelte, hogy „a Ptk. üdvözlendő újításokat is tartalmaz, mint például a cselekvőképesség szabályozásának új alapokra helyezése.” Az üdvözlendő újítások legfontosabbika a cselekvőképességet kizáró gondnokság eltörlése volt.

Az 51/2010. (IV. 28.) AB határozatban az Alkotmánybíróság elismerte, hogy a cselekvőképességet kizáró gondnokság eltörlését is magában foglaló szabályozás *tagadhatatlanul alapjogi*

²⁹ 33117/02. sz. kérelem, 2013. január 22-i döntés.

³⁰ *Lashin kontra Oroszország* 124. bekezdés.

³¹ Például sérül a tisztességes eljárásból való jog az alábbiak tekintetében:

A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 49. §-a értelmében:

„(1) A perben mint fél személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, akinek a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképessége van (...) (perbeli cselekvőképesség).

2) Ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége (...), nevében törvényes képviselője jár el.”

A közigazgatási eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény 15. § (7) bek értelmében:

„A természetes személy ügyfélnek akkor van eljárási képessége, ha a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik.

Jogsabályban meghatározott esetben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező személyt is megilleti az eljárási képesség.(...)”

Hasonlóképpen, sérül a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog a Munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 21. § (5) bekezdése értelmében:

„A cselekvőképtelen személy nevében törvényes képviselője tesz jognyilatkozatot.”

³² “Ki dönt? Az értelmi fogyatékossgal és a pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességhez való joga”

³³ Thomas Hammarberg: *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities*, *CommDH/IssuePaper*(2012)2, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1908555> 7. oldal, 3. pont.

megközelítésre alapoz és az érintett személyek önrendelkezési jogának erősítése irányába hat. Kiss László alkotmánybíró, az 51/2010. (IV. 28.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában ezen túlmenően rámutatott arra, hogy „az új cselekvőképességi szabályok túlnyomó része már megjelent a rendesbíróági gyakorlatban. Ezek tehát már nem is minősíthetők 'radikális változásoknak'.”³⁴ Továbbá, „az Alkotmánybíróságnak (...) arra a következtetésre kellett volna jutnia, hogy a fogyatékos polgártársaink jogait kiterjesztő szabályozás éppen, hogy in bonam partem természetű...”

Meglátásunk szerint, az állam köteles annak elősegítésére, hogy a társadalom minden tagja tekintetében biztosítsa az egyenlő méltóság elvének érvényesülését és elősegítse, hogy ne válhassanak előítéletek és sztereotípiák áldozataivá bizonyos társadalmi csoportok, illetve annak tagjai.³⁵ Véleményünk szerint az új Ptk. teljesen korlátozó gondnokságra vonatkozó rendelkezései ilyen sztereotípiákra és előítéletekre épülnek és több tekintetben az Alaptörvény – fentiekben vázolt – sérelméhez vezetnek. Erre való tekintettel kérjük, hogy az új Ptk-t ne írja alá, hanem küldje meg az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak.

Budapest, 2013. február 18.

Tisztelettel,

Down Alapítvány képviselőjében Gruiz Katalin, elnök

Központ a Fogyatékos Emberek Jogaiért Alapítvány képviselőjében Fiala János, ügyvezető igazgató

Lélek-Hang Egyesület képviselőjében Szőke Zsolt, elnök

Mental Disability Advocacy Center képviselőjében Oliver Lewis, ügyvezető igazgató

Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége képviselőjében Hegedűs Lajos, elnök

Összhang Alapítvány a fogyatékossgal élő személyek társadalmi szerepvállalásáért képviselőjében Flamich Mária és Hoffmann Rita

Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum képviselőjében Radó Iván, elnök

Társaság a Szabadságjogokért képviselőjében Verdes Tamás, Fogyatékosügyi program koordinátor

Andor Csaba, közgazdász-szociálpolitikus, önkéntes gondnok

Bugarszki Zsolt, szociálpolitikus

³⁴ A Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum például azt jelezte, hogy a Fővárosi Törvényszék előtt, 54 Pf. 635. 667/2012 számon folyt gondnoksági ügyben, a másodfokú bíróság jogerős döntése szerint az ideiglenes gondnokság alá helyezés indokolatlan volt, ezért azt megszüntette.

³⁵ V. ö. *Kiss kontra Magyarország* 42. bekezdés.

Csató Zsuzsanna Katalin, fogyatékosügyei szakértő

Gurbai Sándor, jogász

Jakab Nóra, jogász

Kapronczay Stefánia, jogász

Katona Vanda, szociológus

Könczei György, ELTE BGGYK egyetemi tanár

Sándor Anikó, gyógypedagógus

Vályi Réka, szociálpolitikus

A kiadmány hiteléért felel:

Gurbai Sándor
MDAC, cselekvőképességi jogreform projektvezető
20/554-4982
sgurbai@mdac.info